

Специфіка викладання предмета «Вокал»

Олена ШЕВЧЕНКО,

спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

Діяльність Миколаївської спеціалізованої школи «Академія дитячої творчості» побудована з урахуванням оригінальних (авторських) ідей і технологій. Вони є підґрунтям навчального предмета «Вокал», який включено до навчального плану відділення сценічних мистецтв. Специфіка його викладання пов'язана з орієнтацією на вільний пошук дитини у реалізації своїх здібностей, нахилів, можливостей, зміни предмета сценічних мистецтв: хореографії, театрального мистецтва, музичного мистецтва (народні та духові інструменти, вокал). А це передбачає, що початківцем у вокальному співі може бути, наприклад, учень 8-го класу. Кількість вихованців, а також рівень їх природних даних і загальномузичної підготовки у вокальній підгрупі кожного з класів теж може бути різною. Саме від кількості бажаних опанувати вокал та індивідуальних характеристик їхніх співацьких голосів залежатиме форма занять у підгрупі: сольна, ансамблева або хорова, що дає змогу використовувати сольні та колективні форми музикування в одній підгрупі водночас. Усе це підтверджує, що викладання предмета «Вокал» в Академії дитячої творчості є досить специфічним [10].

З метою комплексного виховання музиканта впроваджуються традиційні методики музичної й загальної педагогіки Г.Шатковського, В.Кирюшина, В.Ємельянова, Л.Горюнової, К.Бутейко, Т.Павленко, Д.Огороднова, І.Лопухіна, Т.Ткаченко, Є.Колеснікова, М.Рузіна, С.Афонькіна, Є.Цвинтарного, М.Глінки, Г.Струве, Л.Маслової, Р.Юссона.

Мета статті – визначити особливості навчального процесу у Миколаївській спеціалізованій школі «Академія дитячої творчості» та їх зв'язок із важливими практичними завданнями авторської програми предмета «Вокал».

Особливості навчального плану враховано під час розроблення авторської програми «Вокал» для учнів 5–11-х класів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл. Програму створено відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (освітня галузь «Мистецтво») з метою формування ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетенцій. Робота над постановкою дитячого голосу потребує від учителя ґрунтовних знань, практичних навичок та педагогічного досвіду. Оскільки важливим є правильне планування навчального процесу, у програмі обґрунтовано роль, завдання, мету предмета «Вокал» у загальному навчальному плані школи; здійснено чіткий розподіл навчального матеріалу по роках навчання та його теоретичної і практичної складової. Практична частина спрямована на засвоєння вокально-технічних навичок шляхом поступового відпрацювання та подальшого професійного вдосконалення вокальних вправ і творів. Програма, що забезпечує диференціацію навчання, містить критерії оцінювання для більш здібних учнів. З огляду на

значущість розвитку музичного слуху учня-співака, тематичний план програми передбачає не тільки оволодіння основами виконавської майстерності, теорії вокалу, вокальної техніки, а й засвоєння елементарних основ музичної грамоти та сольфеджіо з метою загального ознайомлення і подальшого використання у вокальній практиці.

Зміст роботи на уроках вокалу складається з **практичних форм** – прослуховування учня, виконання навчально-тренувальних вправ, розучування твору (див. «Алгоритм засвоєння вокального твору»), виконання вокального твору, конкурс на краще виконання, звітування учня або вчителя, відвідування мистецького закладу, театру, робота з мікрофоном, звукопідсилювальною апаратурою; творчий пошук, рефлексія та **теоретичних форм** – консультація, бесіда, співбесіда, доповідь учителя або учня, аналіз твору за планом (див. «Види аналізу вокального твору»), виконання творчих завдань; вирішення проблемних ситуацій, вивчення музичальної та вокальної термінології, повторення та закріплення теорії, опитування (усне чи письмове). Виконавча діяльність є основною складовою навчального процесу на уроках вокалу. Розділ уроку «Розспівування» є дуже важливим для загального розвитку та підготовки голосового апарату до роботи. Під час розспівування учні виконують вокальні, метро-ритмічні, дихальні вправи в супроводі концертмейстера та акапелла. Майстерність учителя-вокаліста пов'язано з вдалим добором необхідної комбінації навчально-тренувальних вправ (вокальних, метро-ритмічних, дихальних) та вокальних творів на певному етапі розвитку голосового апарату учня, відповідних педагогічних

прийомів і форм роботи з власного досвіду, а також вокальної педагогіки [2; 9].

На уроках «Вокалу» використовуються технології проектної діяльності, суб'єкт-суб'єктні технології (учень-учитель, учень-диригент, учень-слухач, учень-виконавець, учень-хореограф, учень-режисер, учень-актор, учень-керівник ансамблю, учень-бек-вокаліст, учень-соліст, учень-концертмейстер, учень-ведучий), технології інтерактивного навчання (конкурси, вікторини, диктант-хвилинка, тестування, складання та вирішування кросвордів, ребусів, використання опорних карток і конспектів), комп'ютерні (складання учнями портфоліо, музичних папок, транспонування фонограми «-» твору на необхідний інтервал вгору, або вниз), здоров'язбережувальні та мультимедійні технології. Практикуються колективно-індивідуальні форми роботи з учнями розвивального характеру: слухання та порівняльний аналіз різних виконавських інтерпретацій і аранжувань одного твору; відеозапис виконання, перегляд, самоаналіз виконання пісні та корекція його за допомогою вчителя. Учні вокалу залучаються до аранжування, складання виконавського плану, творчого пошуку власної інтерпретації образу пісні через відповідну інтонацію, тембр, жести, міміку, до сумісного творчого моделювання виконуваних творів тощо. Використовуються зображувальна наочність, комплекс вправ артикуляційної, дихальної, вокальної, пальчикової гімнастики, елементи акторських етюдів. Проводяться нестандартні форми уроків: інтегровані уроки, уроки-звіти, уроки-дослідження, уроки-конкурси, уроки-концерти, уроки-доповіді, уроки-презентації, урок – день народження пісні, урок-свято, урок хорового сольфеджіо, урок вокально-хорової літератури, урок-панорама народних пісень, урок-репетиція, урок – «вокальне щеплення», урок-презентація, урок-підготовка робіт до інтернет-фестивалів, урок – творча зустріч, тренінг. Здійснюється інтегративний зв'язок предмета «Вокал» з такими предметами, як: акторська майстерність, хореографія (сценічні рухи), живопис, диригування, фізична культура, ритміка, основи здоров'я, українська література і мова, етика, естетика, математика, анатомія, акомпанемент, композиція, історія, логопедія, музична грамота, сольний спів, ансамблевий спів, фортепіано, музична література, аналіз музичної форми, аранжування, сольфеджіо, хоровий клас, світова художня культура, вокальний ансамбль, постановка голосу.

Постановка голосу – процес взаємопов'язаного виховання слухових та м'язових навичок співаючого. Виразність вокального звучання, якість звуку залежать від таких технічних навичок, як володіння диханням, опорою звуку, його динамікою (piano – forte), атакою, роботою резонаторів, артикуляційним апаратом. Водночас формування технічних навичок має проводитися в поєднанні з емоційним підтекстом й художньою виразністю твору. На початку навчання переважає вокально-технічна

робота. Тому важливим є використання спеціально дібраних вокальних вправ. Професійні вимоги до співочого голосу – це дзвінкість, польотність, красиве природне звучання. Головним регулятором голосу є слух. Вміння чути різні особливості співочого звуку й розпізнавати його за цими особливостями називають вокальним слухом. Постановка дитячого голосу потребує обережного використання різних методичних прийомів. З метою охорони дитячого голосу та його подальшого правильного розвитку потрібно постійно дотримуватися індивідуально-особистих теситурних умов звучання того чи іншого дитячого голосу. Тому дуже важливим і відповідальним є процес виявлення типу та індивідуальних характеристик дитячого голосу: загального діапазону, примарної та перехідних зон звучання, тембру тощо. З метою активізації творчого процесу необхідно включати в репертуар твори, що стануть естетично привабливими для учнів уже з першого ознайомлення – це підвищить мотивацію до навчання [3–5].

Складно передбачити темпи розвитку творчого процесу, засвоєння того чи іншого елемента вокальної техніки групою учнів чи окремо кожною дитиною. Можливо тільки орієнтовно змалювати алгоритм цього творчого процесу, де обов'язковою умовою буде поступовий, дуже обережний, особистий перехід від засвоєння одного елемента вокальної техніки до іншого. Умовно розучування твору можна поділити на два етапи: засвоєння вокально-технічної сторони та робота над створенням образу. Ці аспекти тісно взаємопов'язані, складають єдине ціле. На початку ознайомлення з новим твором учителю рекомендується пояснити учню (або учасникам колективу) зміст твору, розказати про авторів тексту й музики. Зробити це треба у цікавій та доступній формі. Далі вчитель та концертмейстер (акомпаніатор) демонструють вокальний твір. Наступним етапом є співбесіда вчителя та учня (учнів) про враження від прослуханого твору. Після цього учень має проаналізувати всі засоби музичної виразності. Аналіз вокального твору є дуже важливим аспектом у загальному процесі його засвоєння. Твір розглядається за планом – від простих питань до складніших, зважаючи на теоретичний багаж знань учня.

Алгоритм засвоєння вокального твору.

1. Показ учителем та концертмейстером (акомпаніатором); прослуховування у відео або аудіозапису (за наявності).
2. Співбесіда про враження учнів від прослуханої пісні; визначення мети вивчення.
3. Аналіз вокального твору.
4. Вивчення тексту напам'ять та його виразне декламування.
5. Розучування мелодії по фразах: відтворенням її концертмейстером (акомпаніатором) на музичному інструменті, з дублюванням мелодії та гармонічною підтримкою в супроводі, фактурою акомпанементу оригіналу, визначення логічної акцентуації.

6. Робота над вокальними труднощами.

7. Вивчення термінології та вокальних вправ, що необхідні для технічного засвоєння вокального твору.

8. Робота над втіленням музичного образу з використанням жестів, міміки, пантоміми, акторської гри, сценічних рухів, зачіски, костюма та іншого реквізиту, а також вирішення питання необхідності хореографічного супроводу; використання фонограм, бек-вокалу чи іншого виду супроводу (фортепіано, баян, оркестр, інструментальний ансамбль).

9. Робота над почуттям естрадності, виконавської свободи, де необхідною умовою є проведення уроків у концертній залі із звукопідсилювальною апаратурою та операторським обслуговуванням (робота з мікрофоном);

10. Подальше відпрацювання, співування твору (потрібен деякий час – приблизно від півроку до року).

11. Виконання твору в «домашніх» концертах (концерти для батьків, шкільних тематичних свят), поза школою (конкурси, фестивалі, огляди різного значення, місцеві тематичні концерти) [1; 6].

Види аналізу вокального твору.

Історично-естетичний аналіз.

1. Загальні відомості про авторів музики і літературного тексту пісні.

2. Зміст літературного тексту, його тема, ідея, образи, форма викладення (кількість строф, куплетів тощо); порівняння тексту вокального твору з оригіналом; якщо використаний композитором поетичний текст є фрагментом вірша, поеми – необхідно характеризувати твір.

3. Співвідношення літературного тексту й музики (втілення літературного образу в музиці).

Музично-естетичний аналіз.

1. Аналіз засобів музичної виразності.

2. Форма (куплетна, строфічна, одночастинна, двочастинна, тричастинна, мініатюра, куплетно-варіаційна).

3. Лад – мажорний, мінорний, мажорно-мінорний (частіше – в народних піснях).

4. Темп – повільний, середній, швидкий.

5. Динаміка – рухома, нерухома.

6. Кульмінація – часткова, загальна.

7. Особливості фразування.

8. Інтонаційно-ритмічні особливості мелодії, її будова, у зв'язку зі змістом (голосоведення плавне чи стрибкоподібне, поступеневе, хвилеподібне, висхідне, нисхідне, з підйомами, спадами, різкою зміною теситурних умов), статична мелодія (перебуванням на одному звуці);

9. Особливості акомпанементу (самостійний, другорядний, дублюючий голос(и), як гармонічна підтримка); присутність зображальних ефектів [7].

Вокальний аналіз.

1. Жанр твору: пісня авторська, композиторська, народна; романс, балада, велика форма. Якщо це – сцена чи уривок з великої форми – опери, оперети, мюзиклу, кантати, ораторії, циклу, сюїти, надати

інформацію про решту його частин, виявити роль цього фрагмента в цілому. Якщо це народна пісня, потрібно вказати фольклорне джерело, переклад, обробку, тощо.

2. Спосіб виконання (а саррелла) чи із супроводом.

3. Число голосів (один, два, три) та їх інтервальне співвідношення.

4. Діапазон вокальної партії (партій) та її (їх) теситурні умови.

5. Виявлення манери виконання (академічна, народна, естрадна, естрадована форма академічної чи народної манери співу).

6. Особливості дихання:

а) обов'язково – по фразах у сольному творі;

б) загальне – по фразах чи ланцюгове в ансамблі (хорі).

7. Особливості звуковедення (legato, staccato, non legato).

8. Дикція: вокальність літературного тексту й специфіка його вимови (орфоепія).

9. Ансамбль: структурно-організаційний, технологічний (тембровий, унісонний, динамічний, теситурний, ритмічний, агогічний залежно від вокальної фактури та супроводу).

1. Виявлення виконавських труднощів та методи їх усунення: інтонаційних – в мелодії сольного твору; горизонтального та вертикального строю ансамблевого (хорового) твору, дикційних, ритмічних, вокальних.

2. Стрій (частковий, загальний) [8].

Виконавський аналіз.

1. Пошук методів втілення музичного образу на сцені з урахуванням усіх засобів музичної виразності.

2. Складення власного виконавського задуму – інтерпретація твору.

3. Словлення власного ставлення до твору, вражень від прослуховування його в концерті чи в запису (якщо це мало місце). Аналіз і порівняння різних виконавських інтерпретацій; естетичне, виховне значення твору з позицій сучасності.

Система обов'язкових видів роботи на уроці для виховання співака:

– виконання навчально-тренувальних вправ, вокалізів;

– читання з листа;

– сольмізація розучуваних вокальних вправ або творів;

– сольфеджування розучуваних вокальних вправ або творів;

– заняття акторською майстерністю, «вокальною хореографією»;

– використання «жестового співу»;

– розвиток почуття естрадності (сценічної свободи);

– інсценізація вокального твору;

– імпровізація вокального твору;

– спостереження (відвідування концертних виступів професійних співаків) та їх аналіз;

– здійснення постійної самооцінки, самоконтролю, самоаналізу власного виконання;

- аналіз вокального твору;
- надбання навичок користування звукопідсилювальною апаратурою;
- вокалізація пісенних вправ;
- беззвучне «проспівування» внутрішнім слухом з активною артикуляцією і без.

Оцінюючи семестрові та річні навчальні досягнення учнів, педагог вокалу насамперед повинен здійснювати діяльнісний підхід до навчання, тобто не тільки враховувати поточну успішність, результати тематичних атестацій, відвідування занять, виконання програми, а й здатність учня до професійної самореалізації – ступінь активності й результативності участі учнів у концертах, конкурсах, фестивалях та інших заходах, що пов'язані зі сценічною діяльністю.

Основні види роботи на уроці вокалу та методичні прийоми запропоновано з урахуванням специфіки викладання предмета «Вокал» в МСШ «Академія дитячої творчості», з опертям на власний досвід роботи та наявні традиційні методики й дослідження музичної педагогіки. Їхня основна мета – формування і виховання у школярів не лише навичок співу, а й розвиток творчої особистості, предметної, культурологічної та мистецької компетентностей засобами співочого мистецтва як навчального предмета.

Література

1. *Гайворонський М.М.* Шкільний співаник для дітей дошкільного та шкільного віку / М.М. Гайворонський. – К.: Музична Україна, 1993.
2. *Гін А.О.* Прийоми педагогічної техніки / А.О. Гін. – Луганськ.: Навчальна книга «Янтар», 2004. – 84 с.
3. *Добровольская Н.Н.* Вокально-хоровые упражнения в детском хоре / Н.Н. Добровольская. – М.: Музыка, 1987. – 43 с.
4. *Євтушенко Д.* Роздуми про голос / Д.Євтушенко. – К.: Музична Україна, 1980.
5. *Ковалів В.* Деякі питання багатоголосного гармонічного хорового співу на уроках музики / В.Ковалів // Музика в школі: зб. статей. Вип. 6. – К.: Музична Україна. – 1980. – С. 74–82.
6. *Колесса Ф.* Шкільний співаник / Ф.Колесса. – вид. 2-ге. – К.: Музична Україна, 1993. – С. 7–9.
7. *Леонтович М.* Практичний курс навчання співу в середніх школах України / М.Леонтович. – К.: Музична Україна, 1989.
8. *Малишева Н. О* пени / Н.Малишева. – М.: Советский композитор, 1988. – 134 с.
9. *Сиротенко Г.О.* Сучасний урок: інтегративні технології навчання / Г.О. Сиротенко. – Харків.: Основа, 2003. – 137 с. – С. 72–74.
10. *Степанов О.М.* Основи психології і педагогіки: посібник / О.М. Степанов, М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2003. – 502 с.

Анонси

Олена ШЕВЧЕНКО

Специфіка викладання предмета «Вокал»

У статті розкрито специфіку викладання предмета «Вокал» для учнів 5–11-х класів Миколаївської спеціалізованої школи «Академія дитячої творчості». Визначено особливості навчального процесу та їх зв'язок із важливими практичними завданнями авторської програми з предмета «Вокал». Запропоновано форми роботи на уроці та методичні прийоми викладання авторської програми: алгоритм засвоєння, види аналізу вокального твору, а також система обов'язкових видів роботи для виховання співака.

Ключові слова: специфіка викладання предмета «Вокал», педагогічні завдання, зміст роботи, постановка голосу, алгоритм засвоєння вокального твору, види аналізу вокального твору, система обов'язкових видів роботи на уроці для виховання співака.

Елена ШЕВЧЕНКО

Специфіка преподавания предмета «Вокал»

В статье раскрыта специфика преподавания предмета «Вокал» для учащихся 5–11-х классов в Николаевской специализированной школе «Академия детского творчества». Определены особенности учебного процесса и их связь с важными практическими задачами авторской программы по предмету «Вокал». Предложены формы работы на уроке и методические приемы преподавания авторской программы: алгоритм усвоения, виды анализа вокального произведения, а также система обязательных видов работы для воспитания певца.

Ключевые слова: специфика преподавания предмета «Вокал», педагогические задачи, содержание работы, постановка голоса, алгоритм усвоения вокального произведения, виды анализа вокального произведения, система обязательных видов работы на уроке для воспитания певца.

Olena SHEVCHENKO

Specificity of teaching the subject «Vocal»

The specificity of teaching the subject «Vocal singing» for students of 5–11 classes in Mykolaiv specialized school «The Academy of children's creativity» is scrutinized. The peculiarities of teaching process in Mykolaiv specialized school «The Academy of children's creativity» and its connection to important practical tasks of author's program on the subject «Vocal singing» are defined. Forms of work at the lessons and methodical ways of teaching on author's program are suggested: the algorithm of mastering and types of analysis of vocal work as well as the system of compulsory kinds of work for educating a singer.

Keywords: specificity of teaching the subject «Vocal singing», pedagogical tasks, work content, algorithm of mastering a vocal work, types of analysis of vocal work, system of compulsory kinds of work for educating a singer.